

ELŐSZÓ

*Noscitur a sociis:
A szavak a környezetükben
levő szavakból érthetők meg.
A word is known by the company it keeps.*

Több mint hetven éve olvasok, olvasgatok és írogatok. Különös módon ez azóta tart, hogy édesanyám Móra Ferenc-i útmutatásával a párás konyhaablakon tanultam meg írni. Nem véletlen tehát, hogy négyéves koromban magam olvastam fel a Kincskereső kisködmönből. Ennyi idő alatt azért sok mindent összeolvas az ember a fantáziadús meséktől a pedáns tankönyveken át a száraz tanulmányokig. Az még hagyján, ha egy nyelven, de kettőn már kicsit furcsa, mert keverednek is a szavak, a fogalmak és a regiszterek rendesen. Talán azóta tisztult a kép valamelyest, hogy több nyelvvél kísérleteztem Európán belül s azon túl is, de írni csak magyarul és angolul tudok. Úgy-ahogy...

A hazai történelemtanárok az angol nyelv szakszavait nem pontosan ismerik, holott a tanításon túl nagyon sokan ezen a nyelven publikálnak, sőt ezt a tudatlanságot sajnos tovább viszik tanítványaik által.

Kevésbé közismert, de annál aggasztóbb jelenség a magyartalan fordítások tömkelege, amelyeket ráadásul visszafordítanak az eredeti nyelvre, és szabályosan elámulnak, ha ezek angolul már egyáltalán nem érthetők. A blogírók többségét ez nem bántja, az újságíróknak és a szakíróknak viszont már kellene valami lelkiismeret-furdalást érezniük, hogy a szakfordítókról már ne is beszéljek. Az utóbbiak ugyanis hivatkozási alapot teremtenek, s ha egyszer bepöfögünk velük egy alagútba, akkor a kifelé tolatás sokkal lassabb.

Hazánkban használt történelemtankönyvek szóanyagából, folyóiratokból, szakkönyvekből, valamint internetes forrásokból merítettem a szótár anyagának legjavát, amelyhez amerikai, brit, ír, kanadai és ausztráliai adalékok járultak. Az előbbiektől sokszor markánsan eltérő európai uniós szakszókincs magától értetődően társult hozzájuk, és beépítettem az eddigi történelemérettségik szakszavait is. Angliai, skóciai és walesi utazásaimon, valamint az amerikai Fulbright-ösztöndíjas történelemóráimon (Social Studies) tudatosan gyűjtöttem a szakanyagot mintegy húsz éve. Amúgy pedig 42 éves tanítási tapasztalat támogatta és bővítette, illetve rostálta és szűrte a szakszavakat, fogalmakat és idézeteket.

Szomorúan vettem tudomásul, hogy a két tannyelvű oktatás hazai bevezetésekor olyan magyar–angol szójegyzék készült csak, amely még húszoldalas se lehetett, az is öt tantárgy szakszavait volt hivatva taglalni. A régi, sokszor elavult tankönyveket jó szándékú, de nem történelem szakos angoltanárok fordították le. A kollégáimmal együtt ezért saját jegyzetekből, amerikai és brit könyvekből tanítottunk, amelyeket anyanyelvi tanárok is javasoltak. Összegzésül legyen elég csak annyit mondani a tízévente gyökeresen változó tantervekről, amit egy brit diplomata fogalmazott meg nekem: „Ne csodálkozz, errefelé a múlt előre megjósolhatatlan.”

Ennek a szakszótárnak az újdonsága nemcsak abban fedezhető fel, hogy olyan történelmi, országismereti és politikai szókinccet tartalmaz, amely a két tannyelvű iskolák tanulóinak feltétlenül szükséges, hanem archaikus szavakra és helynevekre is kitér. Az előbbiek magától értetődőek, az utóbbiak viszont különböző korokban eltérő nyelveken ismertek adott eseményekkel kapcsolatban

Pl.:

Alamóc *G* Olmütz, *Cz* Olomouc

Drinápoly *Gr* Hadrianopolis, *T* Uskudar, Edirne

Kolozsvár *L* Claudiopolis, *G* Clausenburg, *R* Cluj-Napoca

Természetesen dőlt kezdőbetű jelzi az adott nyelvet is, amelyeket a rövidítések tartalmaznak (*Cz* = cseh, *G* = német, *L* = latin, *R* = román, *T* = török). Adott szakszavak mellett zárójeles helyszínek és évszámok jelzik, hogy hova és melyik korba helyezhetők el egyes fogalmak, megjelölve, hogy az idézetek kiktől származnak.

Adott településnevek sokszor változtak, akár a hódítók, akár az új lakosság okán. Sok arab, indiai és kínai település több néven is ismert, ezért azokat igyekeztem mindenütt feltüntetni.

Felettébb sok fogalom magyar neve a diákok számára homályos, és kevesen veszik a fáradságot, hogy az idegen szavak szótárában utánanézzenek, így minden esetben zárójelben jelennek meg – pl. **klotúr** [vita lezárása a parlamentben] vagy **adaptáció** [alkalmazás] –, mert különben két nyelven sem tudja pontosan, hogy miről is van szó. Egyértelmű volt a rendhagyó többes számú alakok közlése – [**angyalka** cherub [pl: cherubim],

izraeli kommuna kibbutz [pl: kibbutzim], **könyvégetés** [politikai célból] auto-da-fé [pl: autos-da-fé] –, valamint a gyakran használt rövidítések magyarázata is: **kommandós alakulat** SWAT [Special Weapons and Tactics] team. Legnagyobb sajnálatomra a kiejtés jelölése helyszűke miatt elmaradt.

Tekintettel arra tényre, hogy nagyon sok fogalom még így sem kerülhetett be, egyes összetett fogalmak vagy idézetek több helyen is megtalálhatók (acquis, Add meg a császárnak, ami a császáré és Istennek, ami Istené, műveljük meg kertjeinket; vért, gürcölést, könnyeket és verejtéket; walesi csomó; stb.), mert nagyon sokszor s nagyon sokan csak az egyik vagy a másik elemükre emlékeznek. Külön hangsúlyt kaptak az ír, skót és walesi események vagy fogalmak, illetve az ausztráliai, dél-afrikai, kanadai és új-zélandi szakszavak is, hiszen eddig nehezebben kerülhettek be az általános szótárakba. Összességében tehát a 2009-ben megjelent Angol–magyar történelmi szótárom gyakorlatát követtem, de nemcsak az ott megjelent szavak automatikus átvételével, hanem hazai igények szerint bővítve és az újabb, 21. századi fogalmakat is taglalva.

Illyés Gyula egyértelmű megfogalmazása szerint „A rosszul elrendezett, a rosszul megírt múlt feltámad, visszajár, állandóan zavarja az embert. A megíratlan idő meg el sem megy; ködszerűen üli meg a tájat és az elmét.” Neki kellene már látni a ködoszlatásnak minden olyan területen, ahol ez tovább már nem halogatható. Meggyőződésem, hogy a történelem oktatása angol nyelven sem lehetetlen, ha a tényeket érthetően és pontosan közöljük. Ezt az alapfogalmakkal és a szakszavakkal kellene kezdeni. Akárcsak magyarul.

Balatonalmádi, 2022. október 6.

Czuczor Sándor Pál